

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หลายศตวรรษมาแล้วที่มนุษย์ได้มุ่งแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต แต่เท่าที่ผ่านมาการแสวงหาดูเหมือนยิ่งไกลห่างออกไปจากความเป็นจริงของชีวิต จึงมีนักคิดกลุ่มหนึ่งเห็นว่ามนุษย์ควรหันกลับเข้ามาหาความหมายในตัวเองด้วยการตระหนักรู้ภายใน เพราะมองเห็นว่ามนุษย์ได้สูญเสียความเป็นตัวตนไปกับสิ่งภายนอกซึ่งมิใช่ความเป็นจริงของชีวิต ความเป็นจริงของชีวิต (Authenticity) หมายถึงการใช้ชีวิตอย่างเป็นชีวิตจริง ๆ โดยเป็นคนเลือกและตัดสินใจเอง ที่ทำอะไรก็เพราะได้เลือกเช่นนั้น ไม่ใช่เพราะสถานการณ์บังคับ ไม่ใช่เพราะระบบบอกหรือกฎกำหนดให้ทำ^๑ ความเป็นมนุษย์คือการดำรงอยู่ก่อนสาร์ตอะ เป็นสิ่งมีอยู่ในโลก เป็นกระแสชีวิตจริง ๆ ที่ไม่มีอะไรอยู่เบื้องหน้าเบื้องหลังของการดำรงอยู่ เป็นการดำรงอยู่ท่ามกลางสถานการณ์ที่แวดล้อม มนุษย์จึงควรตระหนักรู้และเลือกตัดสินใจด้วยตัวเองอย่างอิสระและมีความรับผิดชอบ นักคิดกลุ่มนี้ถูกขนานนามว่านักปรัชญาอัตถิภาวนิยม เพราะมีแนวคิดที่ให้ความสำคัญการดำรงอยู่ของมนุษย์ กระตุ้นให้มนุษย์หันกลับเข้าสู่ตนเอง โดยการตระหนักรู้ว่าตัวเองเป็นอย่างไร ความสำคัญของปรัชญาอัตถิภาวนิยมจึงมีในหลายนัยที่ สามารถตอบปัญหาของตัวเองได้ว่าความจริงคืออะไร เมื่อรู้ความจริงนั้นแล้วจะวางตัวหรือวางท่าที่ต่อความจริงนั้นอย่างไร เมื่อมนุษย์รู้จักอัตถิภาวะของตัวเอง อัตถิภาวะจะเป็นพื้นฐานของความรู้ว่าเราจะดำเนินชีวิตไปอย่างไร ท่ามกลางสถานการณ์ที่เป็นอยู่การกำหนดคุณค่าและเป้าหมายก็จะเหมาะสมกับความเป็นมนุษย์ผู้ที่รู้จักตัวเอง แทนที่จะเสาะแสวงหาแต่คุณค่าหรือสาร์ตอะภายนอก ซึ่งนับแต่จะห่างไกลออกไปจากความเป็นจริงที่เป็นไปไม่ได้ ปรัชญาอัตถิภาวนิยมจึงเป็นปรัชญาที่จะทำให้ชีวิตมนุษย์เป็นไปได้มากกว่าที่เป็นอยู่ เพราะการที่มนุษย์เข้าใจตัวเองว่ามีอยู่อย่างไรมันจะมีผลต่อการเลือกและตัดสินใจด้วยตนเอง ถือเป็นจริยธรรมเบื้องต้นสำหรับมนุษย์ ปรัชญาอัตถิภาวนิยมจึงให้ความสำคัญแก่การดำรงอยู่ของมนุษย์มาก่อนคุณค่าอื่นใด เป็นปรัชญาที่พรากอำนาจจากเทวะมาไว้ในกำมือของมนุษย์ ทำให้มนุษย์เป็นอิสระจากการกำหนดหรือถูกควบคุมจากอำนาจภายนอก มนุษย์จึงสามารถเลือกและตัดสินใจได้ด้วยตัวเอง

^๑ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *เปรียบเทียบแนวคิดพุทธทาสกับชาร์ดร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๕๑), หน้า ๓๖.

อย่างมีคุณค่าก็ยากยิ่ง ฉะนั้นการได้เกิดมาเป็นมนุษย์ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ พุทธปรัชญาจึงเน้นให้มนุษย์ตระหนักรู้ตัวเอง เพื่อการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่า ในการตระหนักรู้ตัวเองนั้น พุทธปรัชญาได้แสดงไว้ในหลาย ๆ แห่งด้วยกัน เช่น พระพุทธพจน์ที่ตรัสเตือนให้มนุษย์สำนึกรู้ตนเองว่า “อดีตนา โจทยตตานํ แปลว่า จงเตือนตนด้วยตนเอง”^๗ นั้นหมายความว่า “ความสำนึกที่มีอยู่ ไม่มีใครกำหนดให้เป็นไป ไม่มีใครดักเตือน เราเองเท่านั้นที่มีสำนึกรู้ เราจึงต้องเตือนตัวเอง แม้พุทธปรัชญาจะยอมรับว่าปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆสะ) ยังเกื้อกูลต่อการสำนึกรู้ตัวเองได้ด้วย ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับโลกภายนอกจึงยังมีความสำคัญ แต่สิ่งสำคัญเน้นให้เกิดการตระหนักรู้ภายในตนเป็นหลัก ดังเหตุการณ์ตอนหนึ่งในพุทธประวัติเมื่อครั้งตรัสรู้ใหม่ ๆ พระพุทธเจ้าได้ดำเนินผ่านไปยังไร่มายแห่งหนึ่ง พบวัยรุ่นกลุ่มหนึ่งมีจำนวน ๓๐ คน กำลังพากันตามหาสตรีนางหนึ่งที่ขโมยเครื่องประดับหลบหนีไป พวกเขาจึงพากันตามหานาง ผ่านไปยังไร่มายพบกับพระพุทธเจ้าจึงกราบทูลถามว่า เห็นหญิงคนหนึ่งผ่านมาทางนี้ไหม พระองค์สอบถามทราบความเป็นมาแล้วจึงได้ตรัสถามกลับไปว่า “พวกเธอจะแสวงหาสตรีหรือแสวงหาตนดีกว่า” จากที่วัยรุ่นกลุ่มนั้นมัวสนใจไปภายนอกคือเรื่องของสตรีนางนั้นด้วยอำนาจของความโกรธ เมื่อได้ฟังดังนั้น จึงทำให้พวกเขาได้สติกลับคืนมาสำนึกรู้ขึ้นมาทันทีจึงตอบว่า “แสวงหาตนดีกว่าพระเจ้าข้า”^๘ แสดงว่าปัญหาไม่ได้ขึ้นอยู่กับสิ่งภายนอกเพียงอย่างเดียว สิ่งภายนอกเป็นเพียงสถานการณ์ให้เราได้เกิดการเรียนรู้ที่จะแก้ไขที่ตัวเราเอง พระพุทธองค์ได้ตรัสบอกวิธีแก้ไขปัญหาที่แท้จริงคือการรู้จักตัวเอง จึงได้ประทานวิธีที่ทำให้พวกเขาได้ตัดสินใจเลือกกระทำด้วยตัวเองอย่างอิสระ ซึ่งสอดคล้องกับพระพุทธพจน์ที่เคยตรัสไว้ในหลาย ๆ แห่งว่า “ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งของเราได้”^๙ หลักสำคัญของพุทธปรัชญาอย่างหนึ่งก็คือมนุษย์ควรทำความเข้าใจตัวเองให้ถ่องแท้ โดยเน้นให้มนุษย์ศึกษาเพื่อพัฒนาตนเองไปสู่เป้าหมายคือความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ในฐานะที่มนุษย์เป็นมนุษย์มิใช่สิ่งที่ถูกสร้างมา มนุษย์จึงสามารถพัฒนาตัวเองได้ ความเป็นมนุษย์มิใช่ขึ้นอยู่กับอำนาจของผู้สร้างหรือเทพเจ้าองค์ใดที่จะปล่อยให้ไปไปตามที่กำหนดของโชคชะตา แต่มนุษย์คือผู้กำหนดบทบาทของตัวเอง

หากจะถามว่าทำไมมนุษย์จึงจำเป็นต้องรู้จักตัวเอง การมีชีวิตอยู่ทุกวันนี้มนุษย์ไม่ได้รู้จักตัวเองหรือ พุทธปรัชญากับนักอภิปรัชชานิยมมีความเห็นคล้ายกันอยู่ว่า “มนุษย์ส่วนใหญ่ได้สูญเสียตัวตนไปกับสังคมและสิ่งรอบตัวเขาอยู่ตลอดเวลา น้อยคนนักที่จะตื่นรู้ด้วยตัวเอง พุทธปรัชญาเห็นว่า ปกติมนุษย์จะใช้ชีวิตไปตามสัญชาตญาณ^{๑๐} อันเป็นสำนึกอย่างอ่อนที่还没有กำลังพอที่จะ

^๗ พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๗๙/๑๕๑.

^๘ ดูรายละเอียดใน วิ. มหา. (ไทย) ๔/ ๓๖/ ๔๕.

^๙ พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/ ๑๖๘ / ๘๒.

^{๑๐} สัญชาตญาณ หมายถึง ความสามารถในการกระทำ รับรู้ และตอบสนองต่อบางสิ่งบางอย่างโดยไม่ต้องมีประสบการณ์มาก่อน สรุปว่า มี ๔ อย่าง คือ การกิน การนอน การสืบพันธุ์ การหลบหลีกภัย ซึ่งเป็นสภาวะเสมอเหมือนกันระหว่างมนุษย์และสัตว์.

สามารถเข้าใจได้ว่า มนุษย์ทุกคนมีปัญหาอย่างไร หากได้ฝึกหัดขัดเกลาจึงจะทำให้มนุษย์เข้าใจตัวเอง ได้ชัดเจนมากขึ้น การเตือนให้มนุษย์หันกลับเข้ามาสนใจใส่ใจตัวเองนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญ เป้าหมายหลัก ก็เพื่อให้มนุษย์ได้รู้จักปัญหาที่แท้จริง (ทุกข์ อริยสัจ) รู้สาเหตุของปัญหา (ทุกข์สมุทโย อริยสัจ) รู้ ภาวะของความหมดสิ้นปัญหา (นิโรธ อริยสัจ) และรู้แนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ถูกต้อง (ทุกข์ นิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสัจ)^{๑๑} ด้วยตนเอง เมื่อมนุษย์รู้จักตนเองเช่นนี้แล้ว จึงจะได้ชื่อว่ามีตนเป็น เภาะ มีตนเป็นที่พึ่ง^{๑๒} และยังสามารถที่จะเป็นที่พึ่งของคนอื่นได้อย่างมั่นคงอีกด้วย ความรู้ทั้งหมดนี้ เป็นเป้าหมายในการกระตุ้นเตือนให้มนุษย์หันกลับเข้ามาสู่ตัวเอง ทำความรู้จักตัวเอง เพราะความจริง ทั้งหมดที่มนุษย์ควรรู้ ล้วนมีอยู่ที่ตัวของมนุษย์เอง จึงถือว่าพุทธปรัชญาให้ความสำคัญต่อความเป็น มนุษย์มาตั้งแต่ต้น หากจะกล่าวว่าพุทธปรัชญาคือมนุษยนิยมก็คงไม่ผิด แต่เป็นมนุษยนิยมในแนวของ พุทธปรัชญา ซึ่งอาจแตกต่างจากแนวคิดของนักปรัชญาร่วมสมัยของอินเดีย และแนวคิดของปรัชญา ตะวันตกสมัยโบราณและสมัยใหม่อยู่บ้าง ส่วนแนวคิดมนุษยนิยมในแบบไม่มีพระเจ้าหรือแบบอเทวนิ ยมนี้ จะสอดคล้องกันได้มากกว่า

ในฐานะที่พุทธปรัชญาเกิดมาก่อนปรัชญาอัตถิภาวนิยม โดยให้ความสำคัญแก่ภาวะความ เป็นมนุษย์ จึงเน้นความมีอยู่ของมนุษย์มาเป็นจุดเริ่มต้นในการแสวงหาความจริง กับปรัชญาอัตถิ ภาวนิยมของชาร์ตร์ที่กล่าวว่า “อัตถิภาวนิยมคือมนุษยนิยม”^{๑๓} นั้น หมายความว่าอย่างไร ปรัชญาอัตถิ ภาวนิยมของชาร์ตร์มีหลักการที่สนับสนุนหรือเสริมพุทธปรัชญาในประเด็นใดบ้าง นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญาหลายท่านได้แสดงทัศนะไว้ พอที่จะเป็นหลักฐานใน การอ้างอิงประกอบการวิจัยในครั้งนี้

ทัศนะแรกเห็นว่า “แนวคิดของชาร์ตร์ที่เกี่ยวกับอัตตาและธรรมชาติของการมีความสำนึกรู้ นั้น มีหลาย ๆ อย่างที่น่าฟังคล้ายกับคำสอนของพระพุทธศาสนา”^{๑๔} และทัศนะที่สองเห็นว่า

“พระพุทธศาสนาได้นำหน้าปรัชญามนุษยนิยม (Humanism) มานานแล้ว คือให้เกียรติแก่ มนุษย์ ยกย่องมนุษย์ ตั้งขึ้นโดยมนุษย์ และเพื่อมนุษย์ด้วยกัน...เน้นให้มนุษย์พยายามด้วย ตนเองในการบรรลุผลต่าง ๆ ในชีวิต ปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existentialism) จึงสนับสนุนคำ สอนในเรื่องนี้ของพุทธศาสนา...ตัวอย่างแนวคิดของปรัชญาอัตถิภาวนิยม มนุษย์คือสิ่งที่เขา สร้างให้แก่ตัวเอง มนุษย์คือสิ่งที่ผลักดันตัวเองออกไปข้างหน้าอยู่ตลอดเวลา มนุษย์คือ อนาคตของมนุษย์ โชคชะตาของมนุษย์ขึ้นอยู่กับตัวมนุษย์เอง ถือเป็นหัวใจสำคัญของปรัชญา

^{๑๑} ดุราละเอียดใน วิมหา. (บาลี) ๔/๒๐/ ๑๕.

^{๑๒} ดุราละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/ ๘๑ / ๕๙.

^{๑๓} Jean-Paul Sartre, *Existentialism Is a Humanism*, Translate by Carol Macomber, [London: Yale University press, 2007], p. 18.

^{๑๔} Phra Medhidhammaporn (Prayoon Mererk), *Sartre's Existentialism and Early Buddhism*, Second Edition, (Bangkok Thailand: Buddhadhamma Foundation, 1995), p. 171-172.

สายนี้ที่เน้นให้เห็นว่า โชคชะตาของมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเอง มิใช่การดลบันดาลของเทพเจ้าจากสรวงสวรรค์แต่ประการใดไม่ มนุษย์จึงมีเสรีภาพในการเลือกวิถีชีวิตของตนเอง”^{๑๕}

แนวคิดของพุทธปรัชญาในเรื่องการพึ่งตนเอง จึงเป็นแนวคิดที่ให้เสรีภาพไว้อย่างสูงสำหรับความเป็นมนุษย์ที่ดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีที่ต้องพยายามด้วยตนเองอันจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายในชีวิตด้วยความพากเพียรเองโดยมิได้ร้องขอต่อสิ่งใด แนวคิดในปรัชญาอัตถิภาวนิยมจึงมีหลายประเด็นที่สนับสนุนแนวคิดของพุทธปรัชญา โดยเฉพาะการให้ความสำคัญแก่ความเป็นมนุษย์มาเป็นอันดับแรกเหมือนกัน คือเน้นที่ปัจเจกบุคคลว่ามนุษย์สร้างตัวเขาเองโดยมิให้สยบยอมอยู่กับอำนาจภายนอกหรือโชคชะตา

ในการศึกษาวิเคราะห์พุทธปรัชญาเป็นการวิเคราะห์แนวคิดเพราะถือว่าแนวคิดมีความสำคัญไม่แพ้หลักปฏิบัติ การปฏิบัติจะดำเนินไปอย่างถูกต้องดังามได้ต้องเกิดจากความคิดเห็นที่ถูกต้องด้วย (สัมมาทิฐิ) จึงไม่มีวิชาการหรือความรู้ใดอยู่นอกขอบเขตของความคิด และไม่มีความคิดใดอยู่นอกขอบเขตของปรัชญา^{๑๖} พุทธปรัชญาจึงให้ความสำคัญแก่ความคิดว่าเป็นบ่อเกิดของความรู้ขั้นที่สองต่อจากประสบการณ์ภายนอก(สุดมยปัญญา)เพราะความคิดทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ในการดำเนินชีวิตตามแนวทางที่ถูกต้อง ฉะนั้นในทางปรัชญามองว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้ปฏิเสธแนวคิดเชิงปรัชญาทั้งในฐานะที่เป็นหลักการหรือทฤษฎี ทั้งในฐานะที่เป็นมรรคาหรืออุบายที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์”^{๑๗} พุทธปรัชญาในที่นี้จึงหมายถึงเอาเฉพาะระบบความคิดเท่านั้น^{๑๘} และระบบความคิดของพุทธปรัชญาก็มีพื้นฐานอยู่บนหลักของความจริง เมื่อแนวคิดที่เกี่ยวกับความจริงนี้ได้พัฒนาขึ้นไปเรื่อย ๆ ตามแนวทางนี้ก็กลายเป็นพุทธปรัชญา...อันเป็นพลังแห่งสติปัญญาของมนุษย์เองโดยไม่ต้องอ้อนวอนขอต่อสิ่งใด ๆ เป็นหลักแห่งการพึ่งตนเองโดยแท้^{๑๙} ในการที่จะทำความเข้าใจหลักแห่งความจริง การเข้าใจถึงความจริง ก็คือการเข้าใจถึงหลักการสากลที่มีอยู่ และหลักเฉพาะของสิ่งที่มีอยู่ เพราะสิ่งที่มีอยู่ในพุทธปรัชญาเถรวาท สามารถสัมผัสหรือพิสูจน์ความมีอยู่ของมันได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า^{๒๐}

^{๑๕} วศิน อินทสระ, **พุทธปรัชญาเถรวาท**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า คำนำ.

^{๑๖} วศิน อินทสระ, **พุทธปรัชญาเถรวาท**, หน้า ๗.

^{๑๗} พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ วันจันทร์), **พุทธปรัชญา**, (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๕๓.

^{๑๘} สมภาร พรหมทา, “อัตถิภาวนัตถิตาในพุทธปรัชญาเถรวาท” **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๓.

^{๑๙} สนิท ศรีสำแดง, **ปรัชญาเถรวาท**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๔.

^{๒๐} สมภาร พรหมทา, “กาลและอวกาศในพุทธปรัชญาเถรวาท” **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาควิชาปรัชญา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๖.

เพราะความมีอยู่ในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นความมีอยู่ของกระบวนการเป็นไปของสิ่งทั้งปวง พุทธปรัชญาจึงเป็นปรัชญาที่เปิดเผยความจริงที่มีอยู่

เพราะฉะนั้น จากความเป็นมาของปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาว่า ปรัชญาอัตถิภาวนิยมของชาร์ตร กล่าวถึงความมีอยู่ว่ามีความสำคัญอย่างไร ในพุทธปรัชญามีแนวคิดเรื่องความมีอยู่ด้วยหรือไม่ และถ้ามีอยู่หมายถึงอะไร ในปรัชญาอัตถิภาวนิยมของชาร์ตรที่เกี่ยวกับภววิทยา กล่าวถึงภาวะสองอย่างว่าเป็นสิ่งมีอยู่ในโลก และครอบคลุมถึงความมีอยู่ของสรรพสิ่งนั้น ในความหมายของพุทธปรัชญา กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้อย่างไร เมื่อกล่าวถึงความมีอยู่ของมนุษย์ ตามทัศนะของชาร์ตร เห็นว่ามีอยู่ก่อนสสารัตถะ ในพุทธปรัชญามีความเห็นต่อเรื่องนี้อย่างไร และแนวคิดของทั้งสองนั้นมีเป้าหมายอย่างไร จึงต้องการศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องนี้

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษามโนทัศน์อัตถิภาวนิยมของ ฌอง-ปอล ซาร์ตร
๒. เพื่อศึกษามโนทัศน์อัตถิภาวนิยมที่ปรากฏในพุทธปรัชญาเถรวาท
๓. เพื่อวิเคราะห์อัตถิภาวนิยมตามแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

ส่วนของเนื้อหาในงานวิจัยเรื่องนี้ จะเน้นการวิเคราะห์เฉพาะปรัชญาอัตถิภาวนิยมของฌอง-ปอล ซาร์ตร เป็นหลัก ซึ่งมีแนวคิดอยู่สองส่วนด้วยกันคือ แนวคิดที่เป็นปรากฏการณ์เชิงภววิทยา กับแนวคิดเชิงมนุษยนิยม ที่กล่าวถึงความเป็นมนุษย์ที่มีการดำรงอยู่ก่อนสสารัตถะ ส่วนในพุทธปรัชญา จะวิเคราะห์อัตถิภาวนิยมทั้งในเชิงอภิปรัชญาและเชิงมนุษยนิยม

ข้อมูลทางปรัชญาของฌอง-ปอล ซาร์ตร ที่เป็นแนวคิดปรากฏการณ์เชิงภววิทยา คือหนังสือ Being and Nothingness (ภาวะกับความว่างเปล่า) เป็นหนังสือแนวอภิปรัชญาชัดเจน ส่วนแนวคิดเชิงมนุษยนิยม คือหนังสือ Existentialism is a Humanism (อัตถิภาวนิยมคือมนุษยนิยม) เป็นหนังสือที่ซาร์ตรเขียนขึ้นเพื่ออธิบายความเป็นมนุษย์และโต้แย้งทางปรัชญาแบบนักอัตถิภาวนิยม ซึ่งมีเนื้อหาที่เน้นให้ความสำคัญแก่ความเป็นมนุษย์เป็นหลัก

ส่วนข้อมูลของพุทธปรัชญาหลัก ๆ คือพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และหนังสือพุทธประวัติจากพระโอษฐ์ ซีรี่ย์พระพุทธเจ้ามหาศาสดาโลก และชุดสารคดีตามรอยพระพุทธเจ้า

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในเรื่องนี้ มีศัพท์เฉพาะทางปรัชญาที่ใช้กันอยู่ในความหมายที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามที่นักวิชาการแต่ละท่านนิยาม แต่ผู้วิจัยจะยึดคำจำกัดความของศัพท์ตามพจนานุกรมศัพท์ทางปรัชญาและของนักวิชาการผู้ชำนาญด้านศาสนาและปรัชญาไว้เป็นหลักดังนี้

พุทธปรัชญา หมายถึง พุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึงเอาแนวความคิด

อัตถิภาวนิยม (Existentialism) หมายถึงสำนักทางความคิดที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตที่เป็นไปได้ จึงให้ความสำคัญในความเป็นมนุษย์เหนือสิ่งอื่นใด นั่นคือเน้นการดำรงอยู่ของมนุษย์มาก่อนสารัตถะ

สารัตถะ (essence) หมายถึง คุณค่าและการกระทำต่าง ๆ ที่ปรากฏต่อความสำนึกของมนุษย์เท่าที่ปรากฏให้รับรู้ว่าเป็นกระแสที่สืบเนื่องกันไป ที่เราสามารถรับรู้มันได้โดยตรงนั่นแหละคือตัวสารัตถะ

อัตถิภาวะ (อัตถิภาโว) ในพุทธปรัชญา หมายถึงหลักอทิปปัจจยตาหรือปฏิเสธสมุปปาท

สัต (being) หมายถึง สิ่งที่มีอยู่โดยทั่วไป ไม่จำเป็นต้องเป็นต้นตอของสิ่งทั้งปวง อาจมีเกิดมีดับ มิได้มีภาวะนิรันดร์ เช่น คนคนนี้ แก้วน้ำใบนี้ หนังสือเล่มนี้ โต๊ะตัวนั้น เป็นต้น

ปัจเจกนิยม (individualism) หมายความว่า ทรรศนะที่เน้นความสำคัญหรือความเป็นจริงส่วนบุคคล

ปัจเจกบุคคล, ปัจเจกภาพ (individual) หมายถึง บุคคลหรือสิ่งซึ่งมีอยู่ได้ด้วยตัวเองแยกออกได้ชัดเจนจากสิ่งอื่น แต่ตัวเองไม่อาจแยกได้โดยไม่สูญเสียความเป็นตัวเอง

๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ฌอง-ปอล ซาทร์ กล่าวถึงความมีอยู่ว่าเป็นความมีอยู่ของภาวะ (being) ของสิ่ง ๒ สิ่ง คือ (๑) สิ่งในตัวเอง เป็นภาวะในตัวของมันเอง ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวของมันเอง เป็นภาวะของวัตถุต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก เป็นภาวะเต็มตื่น แน่นทึบ ตายตัว ไม่เปลี่ยนแปลง (๒) สิ่งเพื่อตัวเอง เป็นภาวะของสิ่งที่มีไว้วัตถุ ไม่เป็นสิ่งที่มันเป็น เป็นสิ่งที่มันไม่เป็น เป็นภาวะของจิต ว่างเปล่า พร่องอยู่ แต่สามารถสำนึกรู้ถึงตัวเอง และบางสิ่งบางอย่างที่เป็นอารมณ์ (object) ภายนอก^{๒๑} ภาวะสองอย่างนี้เป็นฐานคิดทางปรัชญาปรากฏการณ์เชิงภววิทยาของซาทร์

^{๒๑} Jean-Paul Sartre, *Being and Nothingness*, translated by Hazel Barnes, [USA: University of Colorado, 1957], p. 80-81.

ซาร์ตร์กล่าวถึงอัตถิภาวะคือการดำรงอยู่ในโลกตามที่ปรากฏ และเน้นถึงความเป็นมนุษย์ว่าดำรงอยู่ก่อนจึงกล่าวไว้ว่า “อัตถิภาวนิยมคือมนุษยนิยม”^{๒๒} ซาร์ตร์ใช้คำว่า “การดำรงอยู่มาก่อนสารัตถะ” ประการแรกของปรัชญาอัตถิภาวนิยมคือให้มนุษย์ตระหนักรู้ตัวเองว่าเป็นอะไร และให้รับผิดชอบอย่างเต็มที่สำหรับการกระทำของตัวเอง ประการต่อมาเน้นอัตวิสัยของแต่ละบุคคลเพราะไม่มีใครข้ามพ้นความเป็นมนุษย์ไปได้ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวปรากฏอยู่ในแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาทเนื่องจากมีข้อมูลและผลงานวิจัยทั้งระดับปริญญาโท และปริญญาเอก พร้อมทั้งหนังสือของนักวิชาการหลายท่าน

ปีแอร์ เดวินซ์ กล่าวถึงว่า ปรัชญาอัตถิภาวนิยมของซาร์ตร์ เป็นปรัชญาที่ต่อยอดมาจากปรัชญาปรากฏการณ์วิทยาดั้งเดิมของนักปรัชญาก่อนหน้านั้น ซึ่งส่วนมากเป็นปรัชญาแบบสารัตถนิยม ซึ่งกล่าวถึงสารัตถะที่มีอยู่ก่อน ที่มนุษย์อยู่เบื้องหลังของความคิด และถือว่าความคิดคือ “ฉัน” ที่อยู่เบื้องหลังความคิด แต่ซาร์ตร์บอกว่า ในความเป็นจริง “ฉัน” เป็นสิ่งมีอยู่ในโลกและเราไม่ควรกล่าวให้เลยมามากไปกว่านี้^{๒๓} เรื่องนี้ซาร์ตร์ได้อธิบายไว้ในหนังสือเรื่องอัตตาอุตตระ (Transcendence of Ego)

พอล วินเซนต์ สเปต ได้วิเคราะห์ถึงเหตุผลว่าทำไมซาร์ตร์ถึงมีปฏิกิริยาที่แย้งต่อแนวคิดของฮุสเซอร์ล โดยพบว่าเหตุผลที่สำคัญคือ มันมีความสำคัญต่ออิสรภาพของมนุษย์และเกี่ยวโยงไปถึงคุณค่าหรือความสมบูรณ์แบบเชิงอภิปรัชญา เป็นเหตุผลที่ซาร์ตร์ต้องการเพื่อให้แน่ใจว่ามนุษย์มีความอิสระในความรู้สึกของเขา เพราะซาร์ตร์คิดว่าเสรีภาพของมนุษย์เข้ากันไม่ได้กับหลักคำสอนทางปรัชญาของฮุสเซอร์ลที่เกี่ยวกับอัตตาอุตตระ (Transcendental Ego) โดยทั่วไปซาร์ตร์คิดว่า อัตตาอุตตระจะเล่นบทบาทชนิดธรรมชาติของมนุษย์ที่ถูกกำหนดไว้อย่างตายตัว เหมือนตัวอย่างการทำหน้าที่ของเครื่องฉายในโรงภาพยนตร์ที่ถูกใส่โปรแกรมไว้ล่วงหน้าแล้ว ดังนั้นซาร์ตร์จึงคิดว่ามนุษย์ควรได้รับความอิสระตามธรรมชาติ^{๒๔}

เดอรัมมอท โมแรน กล่าวถึงว่า ซาร์ตร์เริ่มต้นปรัชญาด้วยภาวะและความว่างเปล่า โดยให้เหตุผลว่า ปรัชญาที่ทันสมัย(modern philosophy) ควรมีเอกลักษณ์เฉพาะ โดยการปฏิเสธความแตกต่างระหว่างความมีอยู่และการปรากฏตัว (being and appearance) และความแตกต่างระหว่างสิ่งที่มีอยู่ในตัวของมันเองกับลักษณะของมัน ในอีกความหมายหนึ่ง ซาร์ตร์ต้องการเพียงเพื่อบรรจง

^{๒๒} Jean-Paul Sartre, *Existentialism is a Humanism*, translated by Carol Macomber, [London: Yale University press, 2007], p. 18.

^{๒๓} Pierre Thevenaz, *What is Phenomenology?*, translated by James M. [Chicago: Northwestern University, 1962], P. 76-79.

^{๒๔} Paul Vincent Spade, *Jean-Paul Sartre's Being and Nothingness*, [United States: Indiana University, 1996], p.p. 63-68.

(recognize) ความแตกต่างระหว่างการปรากฏและรวมทั้งชุดของสิ่งที่ปรากฏ ธรรมชาติของการปรากฏอยู่ในขณะนี้ที่สำคัญทั้งหมด ชาร์ตร์รับรองวิธีการทางปรากฏการณ์ซึ่งตระหนักถึงความสัมพันธ์ของทั้งปรากฏการณ์รวมถึงผู้มองดูมัน และความสมบูรณ์ของปรากฏการณ์เนื่องจากไม่มีการสมมติสิ่งในตัวเองตามลัทธิของคานต์ที่ซ่อนตัวอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์^{๒๕} นั่นคือปรากฏการณ์ของชาร์ตร์เป็นปรากฏการณ์ที่บริสุทธิ์เท่าที่ปรากฏ ไม่มีอะไรอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ที่กำลังปรากฏอยู่

ซานเดอร์ เอช ลี ได้เปรียบเทียบแนวคิด ความว่างเปล่าในปรัชญาอัตถิภาวนิยมของชาร์ตร์กับพุทธปรัชญาเถรวาท โดยได้วิเคราะห์ไว้ว่า สิ่งเพื่อตัวเอง (จิต) ของชาร์ตร์นั้น เป็นอัตวิสัย (subject) ที่ว่างเปล่าในตัวของมันเอง แต่เป็นสิ่งที่สามารถก่อให้เกิดเป็นภาวะของตัวมันเองได้ โดยการเลือกองค์ประกอบหรือสิ่งที่ต้องการ คือ ทั้งสิ่งในตัวเองและสิ่งเพื่อตัวเอง ของสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวมันมันเป็นสิ่งที่ผ่านกระบวนการของการปฏิเสธภาวะในตัวเอง และตระหนักถึงความอิสระและความรับผิดชอบ...พุทธปรัชญาเห็นด้วยกับหลักการนี้ การยอมรับความเป็นไปได้ของอัตวิสัย ที่ตระหนักถึงความว่างเปล่าของตัวเอง การเลือกองค์ประกอบจากความเป็นจริงภายนอก และจากวิธีการที่เขาหรือเธอเกี่ยวข้องกับความเป็นจริงภายนอกนั้น ก็เพื่อให้ก่อเกิดภาวะของอะไรบางอย่างขึ้นมา แต่พุทธปรัชญาระบุว่า ในการทำเช่นนี้ อัตวิสัยยังคงถูกหลอกและหลงยึดไปตามภาพลวงตา เพื่อที่จะได้รับอิสรภาพที่แท้จริง อันดับแรก อัตวิสัยจะต้องตระหนักถึงความไม่เที่ยง และสถานะที่แท้จริงของประสบการณ์ภายนอก เมื่อเขาหรือเธอตระหนักถึงความจริงอันนี้ไปพร้อม ๆ กันกับความสัมพันธ์ที่จำเป็น ระหว่างการติดต่อกับโลกภายนอก และประสบกับความทุกข์อยู่นั้น อัตวิสัยก็จะเข้าใจสิ่งที่เขาหรือเธอกำลังพิจารณาตัวเองอยู่ ความอิสระจากภาพมายาอันสามารถนำความทุกข์ความเจ็บปวด^{๒๖}มาให้ก็จะเกิดขึ้น

ชาร์ตร์กล่าวไว้ว่า หลักการข้อแรกของปรัชญาอัตถิภาวนิยม คือ มนุษย์ไม่ใช่อะไรอื่นที่นอกจากสิ่งที่เขาสร้างให้ตัวเอง มันเป็นสิ่งที่เรียกว่าอัตวิสัย หมายความว่าปัจเจกบุคคลเลือกและกระทำด้วยตัวเอง อีกอย่างหนึ่ง มนุษย์ไม่สามารถข้ามพ้นอัตวิสัยของความเป็นมนุษย์ไปได้ ความหมายที่สองนี้เองที่เป็นความหมายอันแท้จริงของปรัชญาอัตถิภาวนิยม...เพราะเราหมายความว่า มนุษย์ดำรงอยู่ก่อนอะไรอื่น กล่าวคือ ก่อนอื่นมนุษย์นั้นคือผู้ที่มุ่งไปสู่อนาคต และเป็นผู้ที่มีจินตนาการ

^{๒๕} Dermot Moran, *Introduction to Phenomenology*, [London and New York: Routledge, 2006], p.p. 385-386.

^{๒๖} Sander H. Lee, “Notions of Selflessness in Sartrean Existentialism and Theravadin Buddhism”, *Essay of Keene State College*, <https://www.bu.edu/wcp/Papers/Reli/ReliLee.htm> [18 September 2015].

ถึงตนเองอย่างมีความตระหนักรู้ให้ตัวเองมีอยู่ในอนาคต มนุษย์ในจุดเริ่มต้นจึงเป็นแผนการที่ตระหนักรู้ถึงตัวของเขาเองมากกว่าที่จะเป็นวัตถุชิ้นหนึ่ง^{๒๗}

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^{๒๘} ได้เปรียบเทียบแนวคิดอัตถิภาวนิยมกับพุทธปรัชญาเถรวาทไว้ว่า อัตถิภาวนิยมของชาร์ตร์เป็นความสำนึกรู้ตัวตนโดยตรงไม่มีอะไรอยู่เบื้องหลังของกระแสแห่งสำนึก ซึ่งเป็นการปฏิเสธอรรถาอูตระของฮุสเซอร์ล เหมือนอย่าง que พระพุทธศาสนาปฏิเสธอรรถาอูตระของปรัชญาอุปนิษิต แต่มีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน^{๒๙} อัตถิภาวนิยมจึงเป็นการสำนึกรู้โดยตรงของมนุษย์ ท่านยังอธิบายไว้ว่า ความว่างเปล่าของจิตนำไปสู่การปฏิเสธความมีตัวตน ชาร์ตร์พูดถึงเรื่องอนัตตา หรือความไม่มีตัวตนเหมือนกัน ซึ่งเหมือนกับคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ว่า เนตัมม เนโสหฺมสมฺม สิ่งนี้ไม่ใช่ฉัน ฉันไม่ใช่สิ่งนี้^{๓๐} ประเด็นที่ต้องการวิเคราะห์ต่อไปก็คือ เมื่อกล่าวถึงอัตถิภาวนิยม (Existence) คือความมีอยู่ของมนุษย์แต่ละบุคคล แต่ทำไมชาร์ตร์จึงกล่าวถึงความไร้ตัวตนไว้ด้วย และตัวตนในทัศนะของชาร์ตร์กับอรรถาอูตระในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ว่า “ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน” เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร ในทฤษฎีทั้งสองแย้งกันหรือไม่

สมภาร พรหมทา อธิบายไว้ว่า พุทธปรัชญาเถรวาทได้เสนอทัศนะเกี่ยวกับธรรมชาติของโลกผ่านหลักธรรมสามเรื่องคือ ปฏิจจสมุปบาท ไตรลักษณ์ และขณิกัตถะ พุทธปรัชญาเถรวาทถือว่าธรรมชาติของโลกตามที่บรรยายด้วยหลักธรรมสามเรื่องนี้เป็นภาวะที่อยู่กึ่งกลางระหว่างธรรมชาติของโลกที่สอง ระบบปรัชญานั้นบรรยายไว้ดังนี้ ก. โลกตามอรรถิภิกทฤษฎีคือสิ่งที่มีอยู่ ข. โลกตามนัตถิกทฤษฎีคือสิ่งที่ไม่มีอยู่ ค. โลกตามพุทธปรัชญาเถรวาทคือสิ่งที่ว่างเปล่า ความว่างเปล่า (สุญญตา) นี้พุทธปรัชญาเถรวาทถือว่าเป็นภาวะที่อยู่กึ่งกลางระหว่างความมี (อรรถิตตา) กับความไม่มี (นัตถิตตา)^{๓๑} และยังกล่าวถึงการมีอยู่ของกฎอภิปัจจยตาว่า กฎนี้ยังคงมีอยู่ชั่วนิรันดร์ การที่มันมีอยู่ตลอดเวลา และมี

^{๒๗} Jean-Paul Sartre, *Essays in Existentialism*, edited, with foreword by Wade Baskin, [USA. : The Citadel press, 1965], p.p. 36-37.

^{๒๘} ปัจจุบันเป็นพระพรหมบัณฑิต โดยได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๕.

^{๒๙} Phra Medhidhammaporn [Phryoon Mererk], *Sartre's Existentialism and Early Buddhism*, [Bangkok: Buddhadhamma Foundation, 1988], p. 19,172.

^{๓๐} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *เปรียบเทียบแนวคิดพุทธศาสน-ชาตร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม บริษัทเคสดีไทย จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า ๑๙.

^{๓๑} สมภาร พรหมทา, “อรรถิตากับนัตถิตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ภาควิชาปรัชญา)*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔. หน้า บทคัดย่อ.

อยู่ตลอดไปโดยไม่เปลี่ยนแปลงนี้ย่อมยืนยันอยู่ในตัวมันว่าเป็นอสังขตธรรม การมีอยู่ของกฎอิทัปปัจจยาจึงไม่เกี่ยวกับการมีอยู่ของเอกภพ^{๓๒}

ชาญณรงค์ บุญหนุน วิเคราะห์การตีความพุทธปรัชญา ตามทัศนะของท่านคลุ่พหณะที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เราารู้คือปรากฏการณ์ซึ่งเป็นความเป็นจริง (reality) ความเป็นจริงนี้แสดงตัวต่อการรับรู้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ปรากฏการณ์คือทุกสิ่งทุกอย่างที่เราารู้ และไม่มีสิ่งที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง (thing-in-itself) หรือสิ่ง (object) ไต่ ๆ อยู่นอกเหนือการรับรู้ “ข้อมูลผัสสะคือเนื้อหาทั้งหมดของความรู้เชิงประจักษ์ ไม่มีสิ่งอื่นใดที่รองรับอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์” ทัศนะนี้แย้งกับถกาวัตถุที่บอก ว่า “มหาภูตรูปในฐานะที่เป็นธาตุนั้น เป็นสิ่งที่ไม่สามารถมีผัสสะได้ (อนิทัสสนะ)” และยังได้กล่าวถึง มโนทัศน์เรื่อง “ความมีอยู่ของสรรพสิ่ง” ตามความหมายของพุทธปรัชญาว่า เป็นผลของกระบวนการเป็นผลของการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างอะไรบางอย่างที่อยู่ภายนอก กับธรรมชาติการรับรู้ของอินทรีย์มนุษย์ โดยได้ยกเอาถกาวัตถุที่พระโมคคัลลีบุตรติสสะอ้างถึงพระพุทพพจนมาแย้งสำนักสัพพัตถิกวาท โดยพระพุทพพจนดังกล่าว ตรัสถึงชั้น ๕ ในอดีต อนาคต และปัจจุบัน ผู้เขียนได้วิเคราะห์ไว้ว่า ในทัศนะของพุทธปรัชญาจะกล่าวถึงชั้น ๕ ว่า “มีอยู่” จะต้องเป็นสิ่งที่เกิดแล้ว (ชาติ) ปรากฏแล้ว (ปาตุภุติ) เท่านั้น^{๓๓}

จรรุญ วรณกสิณานนท์ ได้วิเคราะห์การปฏิเสธอัตตาในพระพุทพศาสนาเถรวาทว่า การปฏิเสธอัตตาในพระพุทพศาสนา ใช้คำว่า อนัตตา แปลว่า ไม่ใช่อัตตา หรือ ไม่มีอัตตา หรือ ไม่เป็นอัตตา เป็นการปฏิเสธลงไปที่ความเชื่อเรื่องอัตตาโดยตรงที่คำสอนอื่นเชื่อว่า จิตบ้าง วิญญาณบ้าง มีภาวะเป็นอัตตา คือตัวตนอมตะ แต่พระพุทพศาสนา ปฏิเสธสิ่งที่เรียกว่า จิตบ้าง วิญญาณบ้าง เหล่านั้นว่า อนัตตา (ไม่ใช่อัตตา)”^{๓๔}

วิทยา เศรษฐวงค์ อธิบายแนวคิดของชาร์ตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของตัวเรากับผู้อื่นว่า เราเกิดมาพร้อมกับเสรีภาพ คนอื่นก็เกิดมาพร้อมกับเสรีภาพเช่นเดียวกับเรา ความสัมพันธ์ระหว่างเรากับผู้อื่นจึงก่อให้เกิดการคุกคามต่อเสรีภาพของกันและกัน...ฉะนั้นในความสัมพันธ์ระหว่างเรากับผู้อื่น จึงมีความขัดแย้งที่ถาวรตลอดไป ถ้าเราไม่ป็นสิ่งของสำหรับคนอื่น คนอื่นก็จะเป็นสิ่งของสำหรับเรา นอกจากคนตายเท่านั้นที่กลายเป็นสิ่งของที่ถูกรับรู้โดยสมบูรณ์ เพราะเขาได้สูญเสียความเป็นไปได้ทั้ง

^{๓๒} สมภาร พรหมทา, “กาลและอวกาศในพุทพปรัชญาเถรวาท” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาควิชาปรัชญา), (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๑๗.

^{๓๓} ชาญณรงค์ บุญหนุน, “ทฤษฎีความจริงในพุทพปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ภาควิชาปรัชญา), (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๓-๘๖.

^{๓๔} จรรุญ วรณกสิณานนท์, ศึกษาวิเคราะห์ “การปฏิเสธอัตตา” ในพระพุทพศาสนาเถรวาท, ปริญญาพุทพศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า บทคัดย่อ.

หมดแล้ว (possibilities) ความสัมพันธ์ระหว่างเรากับคนตาย จึงเหมือนความสัมพันธ์ระหว่างเรากับสิ่งของ คือมีด้านเดียว และตายตัว ขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างเรากับผู้อื่นจะมีลักษณะตอบโต้ซึ่งกันและกัน และเคลื่อนไหว ในการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นนั้น เราจะกลายเป็นสิ่งของสำหรับผู้อื่น เมื่อเรารู้สึกถึงความละอายจากการมองของคนอื่น ในขณะนั้นเราจะตระหนักถึงการเป็นผู้สร้างสัจตะเพื่อผู้อื่น (being-for-others) ที่ปราศจากข้อแก้ตัวของเรา คนอื่นในฐานะผู้รู้ (subject) ได้คุกคามเราให้กลายเป็นวัตถุสิ่งของสำหรับเขาไป^{๓๕}

ต่อพงศ์ สุนทรารักษ์ ได้สรุปผลจากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า ในประเด็นเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ มีความคิดสอดคล้องกับปรัชญาอัตถิภาวนิยมและพุทธปรัชญา กล่าวคือธรรมชาติของมนุษย์ ประกอบไปด้วย ส่วนที่เป็นกายกับส่วนที่เป็นจิต ซึ่งไม่ได้ถูกกำหนดคุณค่าใด ๆ มาก่อน และมีลักษณะว่างเปล่า ทำให้มนุษย์มีเสรีภาพที่จะเลือกสร้างคุณค่าและความหมายภายหลังความว่างเปล่า ส่งผลให้มนุษย์พยายามดิ้นรนไปตามแรงปรารถนา เพื่อเติมเต็มความว่างเปล่าและทำให้มนุษย์เป็นทุกข์^{๓๖}

ปฐม บัญศรีตัน ได้สรุปทฤษฎีการตีความทางพระพุทธศาสนามินยั้งชี้ว่า การจะค้นหาความหมายสมบูรณ์ได้นั้น จะต้องอาศัยองค์ประกอบหลายประการ คือ ให้ความสำคัญทั้งแก่ผู้สื่อความ คัมภีร์ ผู้อ่าน และบริบททางสังคมของผู้สื่อความ คัมภีร์ และผู้อ่าน ที่ต้องมีความเชื่อมโยงอิงอาศัยกันและกัน^{๓๗} ซึ่งมีรายละเอียดที่ควรทำความเข้าใจอยู่ในหลักของกาลามสูตร

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยข้างต้นพบว่า งานเขียนทางปรัชญาของชาร์ตซ์ที่นำมาทบทวนนั้น เป็นผลงานชิ้นเอกที่มีแนวคิดทางปรัชญาชัดเจน ส่วนเอกสารและหนังสือภาษาอังกฤษที่นำมาทบทวน ส่วนใหญ่เป็นการวิเคราะห์ วิพากษ์งานเขียน และแนวคิดของชาร์ตซ์เป็นหลักว่า แนวคิดของชาร์ตซ์มีความเป็นมาอย่างไร เป็นระบบหรือไม่ ชาร์ตซ์กล่าวถึงเรื่องอะไร และชาร์ตซ์ได้ป้องกันตัวเอง โต้แย้งข้อคัดค้านต่าง ๆ ของผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับปรัชญาอัตถิภาวนิยมอย่างไร ซึ่งข้อโต้แย้งต่าง ๆ เหล่านั้น พอสรุปไว้เป็น ๔ ประเด็นหลัก ๆ คือ โต้แย้งข้อกล่าวหาที่ว่า ปรัชญาอัตถิภาวนิยม เป็นลัทธิที่หลบหนีสังคมแบบสิ้นหวัง กล่าวถึงแต่ความเจ็บปวด เป็นเพียงปรากฏการณ์ทางความคิด และการไม่ยึดถือกฎเกณฑ์ทางจริยธรรมของศาสนา ลัทธิดังกล่าวทำให้เกิดความสับสนทางศีลธรรม เหตุผลที่ปรัชญาอัตถิภาวนิยมและชาร์ตซ์ถูกโจมตีหรือคัดค้านอย่างหนักในเรื่องนี้

^{๓๕} วิทยา เศรษฐวงศ์, “แนวคิดของชาร์ตซ์ว่าด้วยความรับผิดชอบ”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ภาควิชาปรัชญา)*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๖๒.

^{๓๖} ต่อพงศ์ สุนทรารักษ์, “แนวคิดเรื่องมนุษย์ในวรรณกรรมของ ‘รงค์ วงษ์สวรรค์’”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา* (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔). บทคัดย่อ.

^{๓๗} ปฐม บัญศรีตัน, “รูปแบบการตีความคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๖๖๐), บทคัดย่อ.

เป็นเพราะชาร์ตรได้ดำเนินปรัชญาของเขาตามแนวคิดของนิชเซ ที่กล่าวไว้ว่า พระเจ้าตายแล้ว (God is dead) คือเป็นการปฏิเสธพระเจ้า ไม่เชื่อในสิ่งสูงสุด แต่ชาร์ตรก็มีเป้าหมายคือ เพื่อทำให้มนุษย์เป็นอิสระและเป็นไปได้มากกว่าที่เป็นอยู่

ส่วนงานวิจัยของพระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต) เป็นงานวิจัยที่วิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดปรัชญาอัตถิภาวนิยมของชาร์ตร กับคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยตรง และค่อนข้างชัดเจนตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดพื้นฐานของปรัชญาอัตถิภาวนิยม กับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และได้นำเสนอหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในมุมมองของนักอัตถิภาวนิยมไว้ด้วย ส่วนงานวิจัยเรื่องอื่น ๆ เช่นงานวิจัยของต่อพงศ์ สุนทราภรณ์ เป็นการศึกษาวិเคราะห์ธรรมชาติ เป้าหมาย และคุณค่าของมนุษย์ตามแบบปรัชญาอัตถิภาวนิยม โดยกล่าวถึงธรรมชาติของมนุษย์เชิงสาร์ตถนิยมและอสาร์ตถนิยม และนำเสนอความเป็นมนุษย์ตามทัศนะของพุทธปรัชญาไว้ด้วย ทั้งวิเคราะห์ถึงเป้าหมาย คุณค่า และเสรีภาพในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ตามแบบแนวคิดของปรัชญาอัตถิภาวนิยมที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรม ส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวกับแนวคิดในพุทธปรัชญาเถรวาทโดยตรงคือ งานวิจัยของ สมภาร พรหมทา เรื่องอัตถิตากับบัณฑิตในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นการวิเคราะห์ทัศนะเกี่ยวกับความมีอยู่และความไม่มีอยู่ในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่มีข้อโต้แย้งกันอยู่หลายสำนัก แม้จะเป็นสำนักพุทธปรัชญาด้วยกันเองก็ตาม และงานวิจัยเรื่องทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญาเถรวาทของชาญณรงค์ บุญหนุนนั้น เป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบทฤษฎีความจริงไว้ทั้งในเชิงอภิปรัชญาและความจริงเชิงปฏิบัติ

งานวิจัยและหนังสือทั้งหมดที่นำมาทบทวน ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยในเรื่องนี้ ซึ่งเป็นประโยชน์แก่การวิเคราะห์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะงานเขียนทางด้านปรัชญาของชาร์ตรที่นำมาทบทวนไว้ด้วยนั้น ทำให้เข้าใจถึงแนวคิดแบบอัตถิภาวนิยมของชาร์ตร ทั้งในเชิงภาววิทยาและมนุษยนิยม และงานวิจัยเชิงเปรียบเทียบของพระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต) ถือเป็นงานวิจัยที่สำคัญในการสืบค้นแนวคิดอัตถิภาวนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยเฉพาะเรื่องการปฏิเสธอัตตาและภาวะของมนุษย์ในความหมายของพุทธปรัชญานั้นพบว่าไปได้ไกลเกินกว่าแนวคิดของชาร์ตร ส่วนงานวิจัยเรื่องอื่น ๆ ก็มีความสำคัญไม่น้อย ในการใช้เพื่อประกอบการวิเคราะห์ ศึกษาศาสตร์ปรัชญาอัตถิภาวนิยมที่เป็นมนุษยนิยมในการเขียนงานวิจัยเรื่องนี้

ดังนั้น จากการได้ทบทวนเอกสารงานวิจัยมาข้างต้นนั้น ทำให้มองเห็นประเด็นว่า ปรัชญาอัตถิภาวนิยมเน้นความเป็นมนุษย์ที่ดำรงอยู่เป็นอันดับแรก จึงเป็นปรัชญาที่ทำให้ความเป็นมนุษย์เป็นไปได้มากกว่าที่เป็นอยู่ ในฐานะที่พุทธปรัชญาเน้นความเป็นอยู่ในความมนุษย์มาแต่ต้น คือให้ความสำคัญในความเป็นมนุษย์ แนวคิดแบบอัตถิภาวนิยมในพุทธปรัชญาจึงน่าจะมีเป้าหมายที่เป็นไปได้ไกลและชัดเจนกว่าปรัชญาอัตถิภาวนิยมของชาร์ตร จึงต้องการทำการวิจัยในเรื่องนี้

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๖.๑ รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผลงานของฌอง-ปอล ซార్ตตร์ คือทั้งงานวิจัย หนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ รวมทั้งข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตบางส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาษาอังกฤษและที่แปลเป็นภาษาไทยที่เกี่ยวกับปรัชญาอัตถิภาวนิยมของซาร์ตตร์

ส่วนของพุทธปรัชญา ได้รวบรวมข้อมูลโดยสืบค้นจากพระไตรปิฎก และอรรถกถา ตลอดถึงงานวิจัยทางพุทธปรัชญาที่เป็นทั้งภาคภาษาอังกฤษและภาษาไทย แผ่นซีดีรอมตามรอยพระพุทธเจ้า และซีรี่ย์พระพุทธเจ้ามหาศาสดาโลก

๑.๖.๒ เมื่อได้ข้อมูลทั้งสองส่วนนั้นแล้ว จึงตรวจสอบเนื้อหา โดยเทียบเคียงจากแหล่งข้อมูลเดิม (Primary Sources) ของซาร์ตตร์คือ ภาวะและความว่างเปล่า ของพุทธปรัชญาคือ พระไตรปิฎก และอรรถกถา โดยนำเนื้อหาที่ได้มาวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดแล้วสังเคราะห์ออกมาเป็นองค์ความรู้

๑.๖.๓ ดำเนินการเขียนโดยอาศัยการวิเคราะห์และตีความบนพื้นฐานของปรัชญาอัตถิภาวนิยมของซาร์ตตร์ ในมุมมองของพุทธปรัชญา โดยเน้นที่ข้อมูลหลักฐานของแนวคิด แล้วสังเคราะห์ออกมาเป็นความรู้แล้ว ไต่แย้ง วิพากษ์ วิจารณ์ และสรุป

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ได้รับทราบมโนทัศน์อัตถิภาวนิยมของ ฌอง-ปอล ซาร์ตตร์

๑.๗.๒ ได้รับทราบมโนทัศน์อัตถิภาวนิยมที่ปรากฏในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๗.๓ ได้รับทราบอัตถิภาวนิยมตามแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๗.๔ ทำให้เกิดมโนทัศน์สำหรับเป็นฐานความรู้ เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย ในการวางแผนพัฒนาองค์ความรู้ทางปรัชญา

๑.๗.๕ ทำให้เป็นการเปิดพื้นที่ความคิดทางวิชาการใหม่ ที่มีการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์ อย่างมีเหตุมีผลในการศึกษาวิชาปรัชญาต่อไป